

SARTROVE CESTY K SLOBODE

JEAN-PAUL SARTRE: *Cesty k slobode I: Vek rozumu*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1994, 294 s.
(Preložil a Doslov napísal M. Bartko.)

Treba privítať tento preklad, ktorý vyšiel po tridsiatich rokoch s podporou Fondu J. Felixa pri Francúzskom inštitúte v Bratislave. Z tiráže, ktorá uvádza rok 1994, sa to však nedozvieme. V tomto prvom zväzku – rímska I. na titulnej strane chýba – nedokončenej románovej tetralógie sa z autora *Bytia a ničoty* stáva predmet opisu v podobe jednej z hlavných postáv, Mathieuho Delarua, profesora filozofie. Ako už povedali druhí pred nami, neautobiografických románov vlastne niet.

Osudy tejto postavy i ďalších postáv môžeme sledovať vďaka prekladateľovmu *Doslovu*, v ktorom prezentuje a analyzuje ďalšie dva zväzky (ich preklady v našich slovenských pomeroch už asi neuzrieme). Sú to *Odklad* (*Sursis*, 1945) – potiaľ sa dostali českí prekladatelia v povojnovom období – a *Smrť v duši* (*La mort dans l'ame*, 1949).

Sartre vytvára celú typológiu postáv, ktoré obývajú francúzsku, presnejšie parížsku spoločnosť v onen predvečer druhej svetovej vojny. Všetky tieto postavy majú spoločné to, že uskutočňujú slobodu, svoju vlastnú slobodu, pričom sú zbavené zmyslu pre morálku. Lebo podľa Sartra každá koncepcia morálky je len „morálkou spisovateľa“. Tu je aj zdroj či vysvetlenie Sartrovej angažovanosti: nahradenie morálky, morálnych hodnôt akčnou morálkou. Prvým kritikom *Ciest k slobode* je sám Sartre, ktorý ich nedokončí, neodolajúc pokušeniu založiť v roku 1948 vlastnú politickú stranu Revolučné demokratické zhromaždenie. Aj tento pokus sa skončí neúspechom.

Bartkov *Doslov* je prierezom celého filozofického a literárneho Sartrovho diela. Obsahuje však niekoľko nepresností. Napríklad M. Bartko píše, že roky 1933-1934 rozhodli o Sartrovej ceste: „Na Husserlových prednáškach v Berlíne získal metodickú výzbroj“ (s. 279). Skutočnosť je taká, že Husserl napriek pozvaniu v Berlíne nikdy neprednášal. O tom, že v oných rokoch už mal zakázaný vstup na univerzitnú pôdu ani nehovoriac. To Sartre počas pobytu na Francúzskom inštitúte v Berlíne usilovne študoval I. zväzok Husserlových *Ideí* (*Ideen I.*). Z tohto štúdia sa zrodí *Transcendencia ega* (1938), v ktorej sa Sartre pokúša podať nesubstančnú a neosobnú charakteristiku vnútorného časového toku.

Aj predstavenie Sartra ako odbojára pokrívava napriek tomu, že aj v samotnom Francúzsku sa nájdu komentátori, ktorí šíria túto legendu. V skutočnosti Sartre nemal byť kedy odbojárom, ledaže by sme prijali Célinovu prezývku „odbojára zo Chatelet“, divadla, v ktorom sa počas nemeckej okupácie hrala Sartrova hra *Muchy*. Väčšiu váhu má svedectvo priameho účastníka odboja (*Résistance*) V. Jankélévitcha: „... povedať 'angažovaný filozof', keď tento angažovaný filozof zasvätil napríklad vojnu tomu, že za okupácie písal svoju dizertačnú prácu – hovorím, že nejde o angažovaného filozofa! Také angažovanie je výsmech.“ Koho tu mal Jankélévitch na mysli? Predovšetkým Sartra a Merleau-Pontyho. Ale ani takéto radikálne odsúdenie už dnes neplatí. V dnešnom Francúzsku prevláda názor, že keby sa bolo v okupovanom Paríži prestalo hrať, spievať, vyučovať, bolo by to uvoľnilo terén cudzej kultúre a ideológii. Je „angažovaný“ filozof Sartre skutočne tvorcom angažovaného románu, za aký sa *Cesty k slobode* spočiatku pokladali, najmä v zmysle definície z práce *Čo je literatúra?* Sartrovi sa však nepodarilo eliminovať hrozbu zámeny angažovanosti s politikosťou, zámeny, ktorá v povojnovom období prevládla a vzorom angažovanej literatúry sa stali *Komunisti* L. Aragona. Sú *Cesty k slobode* existencialistickým románom? Podľa M. Contata, znalca a vydavateľa Sartrovho diela, tiež nie. Podľa neho typickými predstaviteľmi takého románu sú skôr Nefrancúzi ako M. Frisch, P. Nizon, P. Auster a S. Doubrovsky.

Bartko je skúsený prekladateľ tak umeleckej, ako aj odbornej literatúry. Napriek tomu si možno v jeho preklade všimnúť niekoľko zjednodušení a nepresností, počnúc nadpisom: *Cesty k slobode*, alebo *Cesty slobody*? Stretávame sa totiž s oboma riešeniami, dokonca u toho istého autora (J. O. Fischer). Francúzska predložka „de“ môže mať totiž subjektívny, ako aj objektívny význam. Aj keď dej *Ciest k slobode* spadá do predvojnového a vojnového obdobia, nejde v nich o nejaký oslobodzovací boj individuálny alebo kolektívny. V zhode so Sartrovou tézou, že človek je „odsúdený na slobodu“, že teda nemusí o ňu usilovať, musí však prebrať úplnú zodpovednosť za svoje činy i činy druhých. Preto sa natiska subjektívny zmysel vyjadrený druhým pádom: *Cesty slobody*.

Ďalej, prechodník vo francúzštine nemá presne tú istú funkciu ako v slovenčine. Napríklad: „Mathieu kráčal stredom cesty..., ruky mu veslovali, rozhrňajúc ťažké zlaté závesy“ (s. 32) je kalkový preklad z francúzštiny („... Mathieu marchait au milieu de la chaussée, ..., ses bras ramaient écartant de lourdes tentures d'or.“), avšak zmysel je obrazný: „ruky mu veslovali akoby rozhrňali...“. Alebo: „Marcelle, to bola kaluž. Celé hodiny sa dávala poučovať... myšlienky jej zapadali do hlavy...“ (s. 112) („Marcelle, c'était un marécage. Elle se laissait endoctriner pendant des heures...“). Neurčitý člen tu vyjadruje metaforické prirovnanie, pričom treba nájsť aj vhodnejšie substantívum („močarina“), ktoré naznačuje niečo divokého, nekultivovaného. Možným riešením by potom bolo: „Marcelle bola ako močarina. Celé hodiny sa dávala poučovať...“

Napriek údaju vo Francúzsko-slovenskom slovníku ani „stiesňovať“ („stiesňovali by ste ma...“) (s. 131) nie je presný ekvivalent slovesa „intimider“, zastrášať, odstrašovať, zahanbovať, vzbudením strachu, obáv či bojzlivosti odradiť (z dôvodu vyššej odbornosti).

V preklade sme tiež svedkami nejednotnosti, čo sa týka poslovenčovania vlastných mien. Meno Sarah má nárok na slovenské znenie (Sára), nie však také bežné meno ako Mathieu (Matúš), Marcelle (Marcela) a pod. To isté platí o názvoch ulíc: „Sevastopoľský bulvár“ a „bulvár Saint-Michel“, „Vercingetorixova ulica“ – „ulica Huyghens“, „rue Delambre“ atď.

Tak či onak tak, ako v šesťdesiatych rokoch sa Sartra zmocnili literáti, aj dnes týmto prekladom literáti predbehli filozofov, ktorí ani toto dvojité okružle Sartrovo výrocie nevyužili na splatenie dlhu, ktorý voči nemu stále majú v podobe uceleného prekladu či monografie.

Jozef Sivák

PhDr. Jozef Sivák, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR